

Mr Milivoje Stanković,
Institut za stočarstvo
Beograd (Zemun Polje)

UPOREDNA ISPITIVANJE VELIKE ENGESKE BELE (LARGE WHITE) I HOLANDSKE DOMAĆE SVINJE (LANDRACE) SA STANOVIŠTA PRINOSA I FIZIČKO-HEMIJSKIH OSOBINA MESA

Posleratni razvoj našeg svinjogojstva obeležen je, pre svega, izmenom rasnog sastava i opštom intenzifikacijom proizvodnje svinja i svinjskog mesa putem izgradnje velikih industrijskih farmi na društvenom i u kooperativnim odnosima na individualnom sektoru proizvodnje. U toj smeni rasa i opštoj intenzifikaciji proizvodnje svinjskog mesa, odlučujuću ulogu su odigrale uvežene bele plemenite rase: velika engleska bela (jorkšir), holandska i švedska domaća svinja (Landrace). Poslednjih godina se, međutim, sve izrazitije uočava tendencija smanjenja velike engleske bele svinje, u korist holandskog i, naročito, švedskog landrasa. Proizvođači ovaj fenomen objašnjavaju nešto inferiornijim kvalitetom polutki (kraće i deblje) engleske velike bele rase, zapostavljajući pri tom njene proizvodne mogućnosti, rezultate koji se s ovom svinjom postižu u inostranstvu (Engleska, Švedska, Francuska i dr. zemlje) i praktično odsustvo selekcije u našim uslovima proizvodnje, čime je ova najranije uvezena rasa i najviše hendikepirana.

Literaturni podaci, objavljeni zadnjih godina u nas i u inostranstvu, najčešće pokazuju da su intenzitet porasta u tovu i efikasnost iskorišćavanja konsumirane hrane pratično jednaki u jorkšira i landrasa (holandskog i švedskog), ili je pak jedna od rasa za nijansu bolja od druge (Srećković, 1965; Kabanov, 1961; Ollivier i sar., 1965; Čupka i sar., 1966; Ranković i Stanković, 1968; Nikolić i sar., 1969; Nikolić i Mančić, 1970; Šiler, 1970; Anastasijević i Ranković, 1970; Milojić, 1971; Ranković, Stanković i Anastasijević, 1971. i mnogi drugi). Što se rezultata klanja tiče može se reći da, izuzev randmana koji je praktično jednak u obe rase, landrasi najčešće imaju duže polutke, tanju leđnu slaninu, veći kare (*M. longissimus dorsi*) i veći ukupni prinos mesa u polutki. Kvalitet proizvedenog mesa, međutim, osetno je bolji u jorkšira nego u landrasa, ocenjen bilo poentiranjem (Nikolić i Mančić, 1970; Brault, 1965; Zert i sar., 1966. i drugi) bilo određivanjem fizičko-hemijskih i tehnoloških parametara (Srećković, 1965; Srećković i sar., 1970; Berezovskij, 1969; Rahelić, 1971; Sybesma, 1970. i drugi).

Stoga je i cilj ovih ispitivanja bio da se izuči kvalitet polutki, prinos i fizičko-hemijske osobine mesa velike engleske bele (*Large White*) svinje, iz jednog selekcionisanog zapta u Srbiji, i holandske domaće rase (Landrace), u uporednom grupnom tovu od 20 do 100 kg telesne težine.

MATERIJAL I METODIKA RADA

Ispitivanja su izvršena na oglednoj svinjarskoj farmi Instituta za stočarstvo u Beogradu (Zemun Polje). Izvedena su dva uzastopna eksperimenta, u periodu decembar 1969. godine — april 1970. godine i juni — novembar 1970. godine, sa po 9—10 grla u grupi, odnosno 18—19 grla ukupno. Čistorasni materijal velikog jorkšira potiče s jedne svinjarske farme iz Banata, a čistorasni holandski landras sa ogledne farme Instituta.

Pri formiranju oglednih grupa prasad su odabirana individualno, vodeći računa o starosti, težini i odnosu polova u grupi. Muška grla su kastrirana na početku oglednog tova, dok su ženska tovljena nekastrirana.

Smeštajni i ishrambeni uslovi su bili jednaki za obe ispitivane grupe. Ishrana je bila po volji (ad lib.) iz automatskih hranilica. Davane količine hrane su posebno registrovane, kao i ostaci pri prelasku s jedne na drugu smešu i pri završetku tova. Sastav smeša I (20—60 kg) i II (60—100 kg) i njihova hranljiva vrednost po eksperimentima, prikazani su u tabelama 1. i 2.

Tabela 1 — Sastav smeša I i II za ishranu svinja, u %
Table 1 — Composition of Mixtures I and II, in %

Hranivo — Feed	Period tova — Period of fattening	
	I (20—60 kg)	II (60—100 kg)
Kukuruzna prekrupa —		
Maize meal	53,0	36,0
Ječmena prekrupa — Barley meal	24,0	45,0
Sojina sačma — Soybean oil meal	13,5	10,1
Riblje brašno — Fish meal	4,0	2,0
Mleko u prahu — Dried skim milk	2,0	2,0
Lucerkino brašno — Lucerne meal	1,0	3,0
Stočna kreda — Limestone	1,0	0,7
So — Salt	0,5	0,5
VAM za svinje — Premix	1,0	0,7
Ukupno — Total	100,0	100,0

Tabela 2 — Hranljiva vrednost korišćenih smeša hraniva
 Table 2 — Nutritive Value of Used Mixtures of Feed

Pokazatelj — Item	Period tova — Period of fattening			
	I (20—60 kg)		II (60—100 kg)	
	Ogled — Experiment			
	1	2	1	2
Sirovi proteini, % Crude protein	16,13	16,09	14,34	14,29
Svarljivi proteini, % Digestible protein	13,88	13,81	12,07	12,01
Sirova celuloza, % Crude fibre	3,78	3,48	4,86	4,37
Sirova mast, % Crude fat	3,17	3,63	2,89	3,20
Ovs. hranlj. jedinica, kg Oat feed units	1,20	1,19	1,16	1,19

Kretanje žive težine svinja praćeno je individualnim merenjem svakih 14 dana.

Klanje oglednih svinja je vršeno sukcesivno, kada je koje grlo dostizalo težinu od oko 100 kg. Klanje je izvršeno u industrijskoj klanici »Mesopromet« u Zemunu, sada u sastavu BIM »Slavija« iz Beograda.

Nakon klanja i čišćenja polutki uzimani su s lumbalnog dela uzorci mesa i slanine radi utvrđivanja fizičko-hemijskih osobina mesa, a polutke su smeštane u hladnjači.

Posle 24-časovnog hlađenja, na polutkama su uzimane potrebne linearne i težinske mere. Na preseku mišića longissimus dorsi uzete su mere ovog mišića, debljina slanine iznad njega i njihov otisak na paus papiru, radi izračunavanja površine pomoću polarnog planimetra. Od desne polutke su, dalje, odvajani i obrađivani šunka, plećka i kare, kod koga je vršeno i odvajanje mesa s kostima od slanine s kožom radi utvrđivanja odnosa meso:mast.

Od fizičko-hemijskih osobina mesa određivani su sadržaj masti i belančevina, sadržaj mioglobina, sposobnost vezivanja (držanja) vode i mekoća (konsistencija) mišićnog tkiva 2. i 24. sat post mortem, kao i kretanje pH vrednosti mesa 1. (pH₁) i 24. sat (pH₂) posle klanja. Takođe, je određivan i jodni broj slanine.

Dobijeni podaci su obrađeni standardnom biometričkom metodom analize varijanse, dok su ocene značajnosti razlika između srednjih vrednosti izvršene pomoću T u k e y i t-testa.

REZULTATI ISPITIVANJA I DISKUSIJA

Treba na početku naglasiti da su tovljenici velikog jorkšira imali signifikantno veći ($P < 0,01$) dnevni prirast od landrasa, kako u periodu tova od 20 do 100 kg težine, tako i u toku života od rođenja do klanja. Oni su imali i za oko 0,2 kg manji utrošak hrane za proizvodnju kg žive težine u toku tova.

Tabela 3 — Osnovni rezultati klanja
Table 3 — The Basic Slaughtering Results

Pakazatelj — Item	Rasa — Race		Značajnost Significance
	Jorkšir L. W.	Landras D. L.	
Završna težina, kg Weight at slaughter	102,24	100,08	NZ
Randman, % Dressing percentage	77,84	79,88	$P < 0,01$
Dužina polutke, cm. Length of carcass			
os pubis — atlas	99,10	100,83	$P < 0,01$
os pubis — I rebre (Ist rib)	82,37	82,81	NZ
Debljina slanine, cm Back Fat thickness			
greben — Shoulder	4,99	4,68	$P < 0,01$
sredina leđa — Mid back	2,68	2,80	NZ
krsta (presek) — Loin (aver.)	3,43	3,23	NZ
prosek (3 mere) Average (3 meas)	3,70	3,57	NZ
Leđni mišić, cm Eye muscle, cm			
dužina — Width	8,15	8,36	NZ
širina — Depth	4,64	4,97	$P < 0,05$
debljina slanine Fat thicness	3,38	3,33	NS
Površina mesa karea, cm ² Area of mld., cm ²	27,06	29,33	$P < 0,05$
Površina slanine, cm ² Area of fat, cm ²	28,77	30,63	$P < 0,05$
Indeks mesnatosti karea Area of fat in % of m. l. dorsi	106	104	—

L. W. — Large White
D. L. — Dutch Landrace

Osnovni rezultati klanja svinja rase jorkšir i holandski landras, u težini od oko 100 kg prikazani su u tabeli 3.

Tovljenici holandskog landrasa su bili za 2,16 kg lakši kod klanja, ali su imali i za 2,04% veći randman ($P < 0,01$).

Dužina polutke od os pubisa do atlasa bila je u holandskog landrasa veća za 1,73 cm ($P < 0,01$), dok je razlika u dužini od pubisa do prvog rebra znatno manja 0,44 cm) i nije statistički značajna (NZ). Ovo ukazuje na praktično jednaku dužinu trupa u dve rase i na znatno duži vratni deo u landrasa. Očigledno je da je smišljena selekcija na dužinu navedene populacije jorkšira dala zadovoljavajuće rezultate, što je imalo pozitivan uticaj i na ostale klanične mere.

Debljina slanine na leđima, s izuzetkom debljine na grebenu, koja je značajno veća u jorkšira ($P < 0,01$), praktično je jednaka u dve rase, s obzirom da je holandski landras imao u proseku za samo 3,51% (NZ) tanju ovu slaninu. I debljina slanine oko dugog leđnog mišića (karea) je skoro jednaka u tovljenika dve ispitivane rase svinja.

Mere leđnog mišića (dužina i širina) nešto su veće u tovljenika holandskog landrasa, mada je statistički značajna ($P < 0,05$) samo razlika u širini karea (7,11%).

Analogno veličini karea je i njegova površina. Ona je za 8,39% veća u tovljenika holandskog landrasa ($P < 0,05$). I površina slanine koja obavija kare je veća ($P < 0,05$) za 6,46% u landrasa, tako da je indeks mesnatosti karea, tj. odnos površine slanine i površine mesa karea, praktično identičan u obe rase.

Prinos obrađenih glavnih delova (šunke, plečke i karea) u polutki, njihov odnos prema težini (živog i klaničnoj), prikazan je u tabeli 4.

U pogledu težine šunke nema značajnih razlika između dve rase (NZ), mada je ova nešto malo teža u landrasa.

Težina plečke, međutim, je za oko 8,5% ($P < 0,05$) teža kod jorkšira.

Težina mesa s kostima u kareu je jednaka u dva reda (NZ). Težina slanine s kožom u kareu je, međutim, za 8,42% manja u landrasa ($P < 0,05$), tako da je i odnos meso:mast u kareu ovoga nešto povoljniji.

I odnos glavnih mesnatih delova u polutki i žive, odnosno klanične težine, je približno jednak u obe rase.

Podaci ovih ispitivanja pokazuju da veliki jorkšir može, u uslovima normalno vođene selekcije, dati sasvim zadovoljavajuće klanične rezultate koji malo odstupaju od landrasa. Ovo je u skladu s podacima koji se nalaze u švedskoj, nemačkoj, francuskoj i literaturi drugih zemalja. I istraživanja izvršena kod nas (Anastasijević i sar., 1970) pokazuju da je moguće i opravdano vršiti selekciju jorkšira, uzimajući u obzir povezanost brzine porasta, iskorišćavanje hrane i parametre kvaliteta polutki. Naravno da je i selekcija na plodnost neophodna i uspešno moguća (Sviben i sar., 1970).

Ipak, nas je posebno interesovalo pitanje tehnološkog kvaliteta mesa dve rase. Zbog toga se i pristupilo ispitivanju njegovih fizičko-hemijskih osobina, imajući na umu navode mnogih autora o negativnoj povezanosti prinosa i kvaliteta mesa, odnosno o znatno većoj učestalosti fenomena eksudativno-depigmentarne miopatije kod landrasa, nego u mesu velikog jorkšira. Rezultati naših ispitivanja prikazani su u tabelama 5—8.

Tabela 4 — Prinos glavnih delova u polutki
Table 4 — Yield of Main Parts of Side

Pokazatelj — Item	Rasa — Race		Značajnost Significance
	Jorkšir L. W.	Landras D. L.	
Šunka, kg — Ham, kg	7,98	8,12	NZ
Plečka, kg — Shoulder, kg	4,83	4,42	P < 0,05
Kare, kg — Back, kg			
Meso s kostima			
Meat with bone	3,94	3,94	NZ
Slanina s kožom			
Fat with skin	2,85	2,61	P < 0,05
Odnos meso:mast (:1)			
Relation meat:fat	1,38	1,51	—
Glavni delovi polutke u %			
Main parts of carcass in %			
Žive težine			
Live weight	32,78	32,94	—
Klanične težine			
Carcass weight	42,11	41,24	—

Tabela 5 — Sadržaj belančevina, masti i mioglobina u mesu
Table 5 — Content of Protein, Fat and Myoglobin in Meat

Pokazatelj — Item	Vred- nost Value	Rasa — Race		Značajnost Significance
		Jorkšir L. W.	Landras D. L.	
Belančevine Protein	\bar{X}	23,76	22,32	NZ
	$S_{\bar{X}}$	0,480	0,927	
	V	4,04	8,31	
Masti Fat	\bar{X}	2,71	2,83	NZ
	$S_{\bar{X}}$	0,196	0,095	
	V	14,44	6,71	
Mioglobin Myoglobin	\bar{X}	0,660	0,626	P < 0,01
	$S_{\bar{X}}$	0,050	0,056	
	V	15,15	17,98	

Kao što se u tabeli 5 vidi sadržaj belančevina i masti u mesu (*m. longissimus dorsi*) je približno jednak (NZ) u dve rase, mada landras ima nešto više masti a manje belančevina u mesu od jorkšira.

Sadržaj mioglobina je značajno veći ($P < 0,01$) u mesu jorkšira, nego holandskog landrasa. I vrednosti pH_1 (1 sat) i pH_2 (24 sati post mortem), pojedinačne i prosečne, znatno su veće u mesu jorkšira (tabela 6). Ova dva parametra u krajnjoj liniji i određuju eksudativni karakter mesa. Ukupno je oko 20% uzoraka mesa holandskog landrasa pokazivalo osobine bledog, vodnjikavog i mekog mesa, dok kod jorkšira takvih grla nije bilo.

Tabela 6 — Kretanje pH vrednosti mesa
Table 6 — Oscilation of pH Value in Meat

Rasa — Race	Vrednost Value	Uzorak — Sample					Prosek Average
		1	2	3	4	5	
Jorkšir (L. W.)	pH_1	6,65	6,60	6,85	6,55	6,15	6,56
	pH_2	5,73	5,95	6,40	5,85	5,70	5,93
Landras (D. L.)	pH_1	6,53	6,23	6,30	6,10	6,20	6,27
	pH_2	5,53	5,48	5,35	5,55	5,50	5,48

Vizuelnom ocenom i poentiranjem preseka karea, nešto modificiranom metodom Wismer-Pedersena (1959), meso jorkšir svinje dobilo je značajno više poena ($P < 0,01$) za boju i vlažnost (prosečno 3,45) od mesa holandskog landrasa (prosečno 2,82), što se veoma dobro slaže s navedenim podacima za sadržaj mioglobina i veličinu pH vrednosti.

Sposobnost vezivanja vode i mekoća (nežnost) mišićnog tkiva (tabela 7), sa 2. i 24. sat post mortem, povoljniji su nešto u mesu jorkšira, mada razlike nisu i statistički značajne (NZ).

Tabela 7 — Sposobnost vezivanja vode i mekoća mesa
Table 7 — Water Holding Capacity and Consistency of Meat

Rasa — Race	2 sata — 2 hours			24 sati — 24 hours		
	\bar{x}	$S_{\bar{x}}$	V	\bar{x}	$S_{\bar{x}}$	V
Sposobnost vezivanja vode — Water Holding Capacity						
Jorkšir (L. W.)	6,59	0,730	33,23	8,97	0,196	6,56
Landrace (D. L.)	7,01	1,220	52,18	10,10	0,550	16,32
Mekoća (konsistencija) mesa — Consistency of Meat						
Jorkšir L. W.)	4,27	0,179	12,60	3,79	0,138	10,91
Landras (D. L.)	4,37	0,219	15,00	3,63	0,139	11,49

Jodni broj slanine, kao pokazatelj kvaliteta masnoga tkiva (tabela 8), nešto je manji kod velikog jorkšira, ali razlika nije statistički značajna (NZ).

Tabela 8 — Jodni broj slanine
Tabela 8 — Iodine number of fat

Pokazatelj — Item	Vrednost Value	Rasa — Race		Značajnost Significance
		Landras (L. W.)	Jorkšir (D. L.)	
Jodni broj	\bar{X}	55,2	58,8	NZ
Iodine number	$S_{\bar{x}}$	3,089	0,583	
	V	11,19	1,98	

Rezultati naših ispitivanja kvaliteta mesa jorkšira i holandskog landrasa dobro se slažu s podacima iz literature. Tako Zert i sar. (1966), Brault (1965) i Nikolić i Mančić (1970) navode da pri poentiranju mesa ovih rasa jorkšir redovno dobija veći iznos poena. Izučavajući uticaj rase i nivoa proteina u obroku na osobine svinjskog mesa Srećković i sar., (1970) su utvrdili da jorkšir pokazuje povoljnije fizičko-tehnološke i hemijske osobine mesa od švedskog landrasa. Berezovskij (1969) navodi da meso jorkšira sadrži više mioglobina, ima veću pH vrednost, sposobnost držanja vode i povoljniji jodni broj slanine od meleza F₁ generacije između jorkšira i holandskog landrasa. Sybesma (1970) i Rahelić (1971) navode podatke iz literature o znatno većoj učestalosti fenomena eksudativno-depigmentarne miopatije (PSE) u svinja izrazito mesnatih rasa (pietrain) i svih landrasa, odnosno manjoj u velikog jorkšira. I Sviben (1970) navodi podatke iz Engleske koji se vrlo dobro podudaraju s navedenom tvrdnjom.

Ovi i slični podaci iz literature, kao i rezultati naših ispitivanja, nedvosmisleno navode na zaključak da u pogledu kvaliteta mesa veliki jorkšir značajno prevazilazi holandskog landrasa. Ovo utoliko važnije kada se zna da je problem bledog, mekanog i vodnjikavog mesa sve prisutniji kod nas i biće, verovatno, u budućnosti još i veći. Polazeći sa ovih pozicija čini se potpuno opravdanim naporima nekih proizvođačkih organizacija za dalju uzgojnu izgradnju i poboljšanje svojih populacija velike bele engleske svinje (jorkšira), odnosno organizaciju proizvodnje komercijalnih hibrida uključivanjem i ove rase u procese meleženja različitih rasa svinja. Bila bi zaista velika šteta da ova vredna rasa neprimetno nestane iz naše proizvodnje.

ZAKLJUČAK

Cilj ovih ispitivanja je bio da se, u uporednom grupnom tovu od 20—100 kg težine, izuči prinos i tehnološke osobine mesa velike engleske bele (jorkšira) i holandske domaće svinje (landras). Velika engleska bela svinja potiče

od jedne selekcionisane populacije iz Banata, a holandski landras sa ogledne farme Instituta. Na osnovu dobijenih rezultata mogu se izvući sledeći opšti zaključci:

1. Holandski landras je imao visoko signifikantno ($P < 0,01$) povoljniji randman, duže polutke (os pubis-atlas) i tanju slaninu na grebenu, odnosno signifikantno ($P < 0,05$) veću širinu mišića longissimus dorsi, veću površinu ovog mišića i slanine koja ga obavija, odnosno manju težinu slanine u kareu. Veliki jorkšir je imao, međutim, signifikantno ($P < 0,05$) težu obrađenu plečku.

2. U pogledu dužine trupa od os pubisa do prvog rebra, debljine slanine na leđima (prosek), težine šunke, mesa s kostima u kareu i odnosa glavnih mesnatih delova u polutki i težine (žive i klanične), nema značajnih razlika (NZ) između rasa.

3. Veliki jorkšir je imao više mioglobina u mesu karea i dobio više poena za vizuelno ocenjen kvalitet preseka ovog mišića ($P < 0,01$), znatno povoljnije kretanje pH vrednosti mesa od 1 (pH₁) do 24 sata (pH₂) posle klanja, kao i nešto više belančevina u mesu, manje masti, povoljniju sposobnost vezivanja vode i manji jodni broj slanine. Razlike, međutim, između poslednjih parametara nisu i statistički značajne (NZ).

4. Ovi podaci jasno ukazuju da veliki jorkšir može dati veoma dobar kvalitet polutki i visok ukupni prinos mesa, ukoliko se selekciji na ove osobine poklanja dovoljno pažnje. S druge strane tehnološki kvalitet proizvedenog mesa je znatno bolji od mesa holandskog landrasa. Svakako da bi ovakvo ispitivanje trebalo proširiti i na druge rase i parametre.

LITERATURA

1. Anastasijević, V. i sar.: Korelativni odnos između dnevnog prirasta, iskorišćavanja hrane i nekih osobina kvaliteta polutki jorkšir svinja u tovu 20—90 kg težine. *Savremena poljoprivreda*, 5:401—414, 1970.
2. Anastasijević, V., Ranković, P.: Uticaj naizmeničnog industrijskog ukrštanja holandskog landrasa i jorkšira na tovnou sposobnost i mesnatost polutki svinja u tovu do 90 kg težine. *Arhiv za poljoprivredne nauke*, sv. 83:92—100, 1970.
3. Brault, D.: Concours de Porcs abattus. *Le Porc*, 3:21—28, 1965.
4. Berezovskij, D. N.: O kačestve mјasa i špiga. *Svinovodstvo*, 10:31—32, 1969.
5. Čupka, V. i sar.: Porovnavacy vyskum vykrmnosti a masovej užitkovosti ošipanych plemen bielehe ušlachte, landrace a križencov F₁ generacie. *Živočišna výroba*, 11:825—836, 1966.
6. Kabanov, D. V.: Effektivnost prostogo peremenogo skreščivaniya svinnej landras i krupnoj beloј porod. *Živinovodstvo*, 3:74—77, 1961.
7. Milojić, M.: Ispolјavanje heterosis efekta u tovu pri ukrštanju velikog jorkšira i holandskog landrasa. II skup svinjogojaca, Novi Sad, 1970.

8. Nikolić, Đ., Mančić, D.: Ispitivanje tovnih sposobnosti i klaničnih vrednosti belih mesnih rasa svinja i njihovih F₁ meleza. Arhiv za poljoprivredne nauke, Sv. 81:16—32, 1970.
9. Nikolić, M. i sar.: Uperedno ispitivanje tovnne sposobnosti pietrain rase, belih mesnatih rasa svinja i meleza između ovih rasa. Stočarstvo, 5—6:161—169, 1969.
10. Ollivier, L. i sar.: Deuxieme rapport sur les epreuves de descendance des verrats Années 1962, 1963 et 1964). Paris, 1965.
11. Ranković, P., Stanković, M.: Prirast, iskorišćavanje hrane i kvalitet bekon polutki muških kastriranih i ženskih nekastriranih svinja. Arhiv za poljoprivredne nauke, Sv. 74:72—83, 1968.
12. Ranković, P. i sar.: Ispitivanje efekta dvorasnog (prostog i povratnog) ukrštanja belih mesnatih svinja u tovu do 90 i 100 kg težine. Savremena poljoprivreda, (u štampi).
13. Srećković, A.: Uticaj ishrane kukuruzom i rase svinja na prinos i kvalitet mesa. Novi Sad, 1965.
14. Srećković, A. i sar.: Neke fizičko-hemijske i tehnološke osobine svinjskog mesa u zavisnosti od rase, ishrane i težine kod klanja. II skup svinjogojaca, Novi Sad, 1970.
15. Sybesma, W.: Genetski uticaj i uticaj spoljne sredine na metabolizam mišića u svinja. Radovi sa prve jugoslovenske međunarodne konferencije za stočarstvo, 86—95, Novi Sad, 1970.
16. Sviben, M. i sar.: O programu kombiniranog ispitivanja nerastova. SVIND biblioteka, sv. 3., Zagreb, 1970.
17. Sviben, M. i sar.: Dalji tokovi i učinci odabiranja beljskih jorkšira s obzirom na plodnost i preživljavanje. II skup svinjogojaca, Novi Sad, 1970.
18. Sviben, M. i sar.: Osnutak rodova beljskih jorkšira posebno valjanih za plodnost i preživljavanje. II skup svinjogojaca, Novi Sad, 1970.
19. Rahelić, S.: Blijed, mekan i vodnjikav mišić svinja (I i II). Tehnologija mesa, 3:66—71, i 4:103—109, 1971.
21. Zert, P. i sar.: Aspects economiques de la production porcine. Paris, 1966.
22. Šiler, R.: Results of crossbreeding in pigs in Czechoslovakia, EAAP-FEZ-EVT, Gödöllo (Hungary), 1970.
23. *** Rezultati progenog testiranja nerastova u Jugoslaviji 1958—1965. Beograd, 1966.